

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: lyalyashaidur@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-124-127

Губарєва О. С. Теоретичні основи дослідження формування комунікативної компетентності перекладачів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 124–127.

УДК: 81'243

Губарєва Ольга Семенівна,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Стаття присвячена теоретично-практичним засадам формування необхідних професійних компетенцій перекладачів, серед яких комунікативна компетенція розглядається як одна з найважливіших за умови професійного функціонування в постійному крос-культурному середовищі.

Ключові слова: крос культурний, комунікативна компетентність, професійна компетентність, комунікативна компетентність, комунікація, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, стратегічна компетентність, соціокультурна та соціолінгвістична компетентність, дискурсивна компетентність.

Губарева Ольга Семеновна,

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, Харьков

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОМУНІКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Статья посвящена проблеме формирования коммуникативной компетентности переводчиков, целью которой является создание необходимого климата, который будет побуждать студентов-переводчиков реализовывать коммуникацию в соответствии с заданными требованиями при условии реализации необходимых сформированных компетенций. Коммуниканты во время речевого общения должны достигать поставленной цели, поэтому сам процесс коммуникации может быть представлен как вид деятельности, который в свою очередь требует выполнения определенных актов, направленных на успешную реализацию процесса переговоров с учетом национальных особенностей и традиций представителей стран с целью осуществления успешной коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникация, языковая компетентность, речевая компетентность, стратегическая компетентность, социокультурная и социолингвистическая компетентность, дискурсивная компетентность.

Olga Gubareva,

Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv

THEORETICAL BACKGROUND FOR INVESTIGATING THE INTERPRETER'S COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

The article deals with the theoretical definitions of communicative competence, its structure and ways of its development for further interpreters' communication with native speakers.

Creation of a favorable climate for implementing acts of communication and achieving foreign language communicative competence at such a level, that the skills and knowledge acquired during the training are adequately implemented in a natural language environment with native speakers, is the key aim of any act of cross-cultural communication. Communication as an activity is a system of elementary acts. Each act is defined by the subject that is the initiator of communication, the rules which the communication follows; the goals that participants should achieve in the process of communication; and the situation in which participants interact. In order to make a successful act of communication the interpreter must involve a specific number of competences needed for successful issues of negotiations. The steps, presented in the paper, must be used for students' training in order to create on-the-spot communicative acts in the real verbal environment.

Key words: communicative competence, communication, strategic competence, language competence, speech competence, discourse competence, sociocultural and sociolinguistic competence.

Новітній розвиток та розбудова Української держави вимагає від її громадян не лише свідомої підтримки та виконання сучасних вимог, але й ставить перед ними задачі з докорінної зміни економічно-правових відносин, які потребують належного наукового обґрунтування та підготовки кадрів відповідно до нагальних потреб суспільства та державного розвитку. Тому питання надання освітянських послуг будь-якого рівня набуває особливого значення та спонукає підпорядковувати всю систему освіти новітнім вимогам, що й визначає **актуальність даної публікації**.

Проблема підготовки висококваліфікованих кадрів набуває сенсу за умови реформування освіти, оновлення змісту якої передбачає приведення його у відповідність з сучасними потребами особи і суспільства.

Вироблення державних стандартів і відповідне формування системи й обсягу знань, умінь, навичок творчої діяльності, інших якостей особистості на різних освітніх та кваліфікаційних рівнях посідає головне місце в стратегічних задачах освіти. Патріотичне виховання молоді, вивчення української мови в усіх навчально-виховних закладах, утвердження її як основної мови функціонування загальноосвітньої, професійної та вищої школи, диференціація та інтеграція навчально-виховного матеріалу одночасно з забезпеченням альтернативних можливостей для одержання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей, органічне поєднання в змісті освіти загальноосвітньої та фахової складових відповідно до освітніх рівнів та особливостей регіонів України; оптимальне поєднання гуманітарної і природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, досягнення органічно-

го зв'язку з національною історією, культурою, традиціями об'єднаними пошуком нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу на основі введення інтегральних курсів та міжгалузевої освіти – все це є передумовами успішного розвитку та науково-технічного прогресу на чолі з економічним зростанням добробуту держави та її громадян. Створення належного освітянського середовища для розвитку здібностей молоді, формування готовності і здатності до самоосвіти, широкое застосування нових педагогічних, інформаційних технологій, а також сприяння фізичному, психічному здоров'ю молоді, врахування потреб індивідуальної корекційно-компенсаційної спрямованості навчання і виховання дітей з вадами психофізичного розвитку спонукають до свідомого обрання майбутньої професії.

Мета даної публікації полягає у висвітленні теоретично-практичних засад формування комунікативної компетентності перекладачів як однієї з основних серед професійно необхідних.

Мета публікації встановлює наступні **задачі**:

– встановити необхідні професійні компетенції перекладача задля проведення подальшої успішної професійної діяльності;

– визначити основні аспекти комплексної індивідуалізації процесу навчання;

– дослідити функції перекладацької діяльності;

– розглянути вплив світоглядних універсалій на формування адекватної кроскультурної комунікації перекладача.

У всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття наголошується: «Необхідно стимулювати і зміцнювати в програмах новаторство, міждисциплінарність і трансдисциплінарність, які безпосередньо впливають на стабільний людський розвиток».

Освітянська реформа в Україні передбачає не лише розробку та втілення нової моделі процесу, а й зміну мети і завдань освіти.

Вивчення зарубіжного педагогічного досвіду показує, що предметом найпильнішої уваги громадськості є передусім зміст освіти та його ділянки, від навчання яких залежить формування в молоді наукової системи знань та найважливіших духовних цінностей.

Одним із завдань українських педагогів, психологів та лінгвістів є створення найефективніших методів навчання мов з чітко вираженою комунікативною спрямованістю. Комунікативна спрямованість навчання перебуває протягом останніх десятиліть у центрі уваги педагогічної та методичної науки.

Основною метою навчання іноземних мов є розвиток таких здібностей студентів, які б спонукали до використання іноземної мови як інструмента в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток студентів засобами іноземної мови для їх підготовки та досягнення ними такого рівня комунікативної компетентності, який був би достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах.

Компетентнісний підхід у навчанні мов є засобом забезпечення студентів корисними знаннями, необхідними для успішного досягнення цілей в реальних життєвих умовах, при цьому комунікативна компетентність вважається як сукупність компетенцій: мовленнєвої, мовної, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної та стратегічної.

Про необхідність формувати комунікативну компетенцію в процесі мовленнєвої діяльності з урахуванням процесів, які проходять при слуханні та говорінні, вказували у своїх працях І.А.Бодуен де Куртене, Ф.І.Буслаєв, В.В.Виноградов, Г.О.Винокур, Т.І.Панько, О.О.Потебня, В.М.Русанівський, А.А.Шахматов, Л.В.Щерба та ін.

Слід зазначити, що студент набуває комунікативного досвіду, спілкуючись під час навчального процесу. Одиницею організації навчального матеріалу і навчального процесу є ситуація, що розглядається в широкому соціокультурному контексті. За В.Л.Скалкіним, під комунікативно-мовленнєвою ситуацією розуміють динамічну систему взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного планів, які залучають людину до мовленнєвого спілкування і визначають її поведінку в межах одного акту спілкування. У процесі навчання нас цікавлять такі ситуації, які спонукають до мовлення.

Оволодіння іншомовним мовленням, за О.О. Леонтьєвим, містить три послідовних етапи: актуалізація навичок на новому мовному матеріалі; корекція сформованих навичок у контексті нової мови; формування нових не властивих рідній мові навичок. Лише на основі цих трьох етапів особистість формує свій стиль мовленнєвої діяльності, що виявляється в особливостях перебігу її мовленнєвих стратегій.

Що стосується вимог, які висуваються саме до професійної діяльності перекладача, то однією з важливих при формуванні фахівця-професіонала вважається комунікативна компетенція. Комунікативна компетентність – це сукупність мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної та стратегічної компетенцій.

На всіх етапах формування комунікативної компетенції та продуктивного білінгвізму майбутніх перекладачів слід приділяти увагу індивідуалізації навчання, що має на меті створення оптимальних режимів навчальної роботи за умови визначення індивідуальних особливостей.

Комплексна індивідуалізація процесу навчання містить в собі наступні: мотивуючу індивідуалізацію (основною функцією викладача є визначення рівня, характеру та направленості мотивації; максимальна зацікавленість та успішність в процесі навчання досягається за рахунок формування та розвитку раціонального співвідношення внутрішньої мотивації, котра формується під час навчання, та зовнішньої або соціальної); регулюючу індивідуалізацію (функція викладача полягає в регулюванні режимів навчання, а саме в визначенні рівня видів мовленнєвої діяльності, формування різних учбових секцій, поступове ускладнення та варіювання навчального матеріалу в межах однієї секції); розвиваюча індивідуалізація (викладач має визначити рівень збалансованості необхідних для навчання іноземній мові якостей, таких як: фонематичний слух, гнучкість артикуляційного апарату, точність слухового та зорового сприйняття, зорова та слухова пам'ять, механічна пам'ять, логіко-змістовна пам'ять, логічне мислення, емоційна рівновага та виразність, наполегливість, концентрація уваги, цілеспрямованість та працездатність; а також забезпечити подальший розвиток якостей з метою їх доцільної збалансованості); формуюча індивідуалізація (викладач забезпечує формування та розвиток індивідуальних стилів та стратегій оволодіння навичками та вміннями мовленнєвої діяльності за умови урахування індивідуальних особливостей функціонування нервової системи; увага приділяється ступеню розвитку каналів обробки мовної та мовленнєвої інформації, визначається підхід до її обробки, а саме аналітичний чи узагальнюючий, а також екстравертність або інтравертність особистості).

З метою реалізації комплексної індивідуалізації навчання при підготовці перекладачів рекомендовано застосовувати комунікативний стиль оволодіння іноземною мовою за умови виявлення екстравертності та пропонувати завдання спрямовані на концентрацію уваги, підвищення самоконтролю, зниження надмірної емоційності та недбалості під час мовленнєвої діяльності, й навпаки, некоунікативний підхід при інтравертності з метою стимулювання мовленнєвої діяльності, зниження замкнутості, підвищення зацікавленості в активній мовленнєвій діяльності. Добираючи навчальний матеріал, слід звертати увагу як на аналітичний підхід до обробки інформації, так й узагальнюючий, тому вправи мають бути розраховані на реалізацію обох видів обробки інформації. Вдосконалювати ступінь розвитку каналів обробки мовної та мовленнєвої діяльності за рахунок використання фонетичних вправ з вербально-зоровим сприйняттям

Слід відзначити, що структура професійної перекладацької діяльності, ще досить немає чіткого визначення, але до функцій, які складають основу професійної діяльності відносять: гностичну (інформаційно-аналітичну), проектну (системно-моделюючу), конструктивну (активно-практичну), організаторську, комунікативну, діагностичну, практичну та контролюючу.

На думку Р.К. Мін'яра-Белоручева домінуючим фактором перекладацької діяльності є комунікативна функція, яка є досить складною і містить у собі наступні функції що є не самостійними:

– метамовна функція, яка втілюється в коментарях та примітках перекладача при письмовому перекладі та у введенні додаткової інформації при усному перекладі у випадку некомпетентності отримувача інформації;

– кумулятивна функція, яка базується на збереженні відтінків національної культури;

– корегуюча функція, що здійснюється в виправленні нетотожностей у змісті перекладу.

Перекладацька діяльність пов'язана з підвищеною моральною відповідальністю яка супроводжується стресовими перевантаженнями (синхронний переклад, міжнародні переговори та ін.), має занадто широкий спектр спеціалізацій (видів перекладу), носить комплексний характер, потребує високого рівня загальної культури, вербального інтелекту великої ерудиції.

Можна стверджувати, що саме міжмовна та міжкультурна комунікація є основною функцією перекладацької діяльності та базується на:

– інформативно-аналітичній функції – забезпечує інформаційну основу міжкультурної комунікації у вигляді двох видів знань, які використовуються перекладачем та зберігаються у довгостроковій пам'яті;

– герменевтичній – забезпечує розуміння похідного тексту як мовного та культурного зразка та встановлює «адекватність взаєморозуміння»;

– мовленнєво-прогностичній – прогнозує мовленнєву поведінку комунікаторів, а також зміст та структуру повідомлення;

– міжкультурно-посередницькій функції – реалізує звернення до адресату та виконується завдяки наступним операціям, а саме: співставленню міжкультурних явищ, їх тотожностей та розбіжностей; адаптуванню, спрямованому на подолання міжкультурних розбіжностей та на інтерпретування носієм іншої культури.

Перемовини є одним з найбільш складних різновидів мовної комунікації. Як показує практика, знання предмета перемовин не є єдиною умовою, яка забезпечує їх успішність. Перемовини, як і всі кросс-культурні контакти в ситуації діалогу представників різних культур, ускладнені тим, що учасники розуміють один одного з позицій особистих культур. Неадекватність перекладу, яка відзеркалюється в мові, звичаях, традиціях та в стилі життя, культурні відмінності між учасниками переговорів багато в чому визначають як хід переговорів, так і їх результат та висовують велику кількість бар'єрів у розумінні мовного повідомлення.

Комунікативна діяльність, котра має на меті спілкування в умовах кросскультурної комунікації, як уже було зазначено вище, є провідною функцією. За сучасних умов глобалізації особливого значення набуває проблема комунікативної компетентності особистості перекладача. З огляду на даний факт, надзвичайно важливими є світоглядні універсалії, які лежать в основі узагальненого образу людського світу та властиві людині як родовій істоті та водночас використовуються як механізми, властиві будь-якому перекладу, незалежно від специфіки конкретної мови. Визначення універсалій та національних реалій повинне виходити з того, що існує безпосередній зв'язок між національною мовою та національним характером. Тому важливу роль у соціокультурних знаннях перекладача відіграють не лише мовні універсалії та національно-культурні категорії, а знання про особливості національного характеру та етнічну свідомість цільової мови. Знання особливостей етнічної свідомості дає змогу перекладачеві охопити основні стереотипи, традиції та звичаї, які виражають національно-культурну специфіку цільової аудиторії. Необхідність збереження цієї специфіки виражається в одному з постулатів перекладознавства, щодо збереження національної самобутності та реалій, які часто не повинні замінюватись еквівалентами мови перекладу, а передаватись шляхом транслітерації, наприклад, "borshch", "plov" тощо. Це уможливило, по-перше, уникнути неточностей змісту при пошуку еквіваленту, який означає специфічні особливості певної культури, а по-друге, приводить до збагачення знань про відмінності в культурі, особливості традицій представників різних національно-культурних просторів.

Наведений приклад є ілюстративним щодо ролі знання та уваги до подібних особливостей та відмінностей, які ведуть до створення атмосфери гармонії у процесі перемовин та спонукають перекладача до відтворення високого рівня кросс-комунікативної компетенції під час перемовин. Тому соціокультурні знання перекладача, які охоплюють як універсальні, так і національно-культурні особливості носіїв тих мов, в межах яких здійснюється переклад, безпосередньо пов'язані з концептуальними знаннями перекладача. Тобто, знання про культурні особливості існування спільноти належать до спільного фонду знань, уявлень перекладача про світ, які утворюють його концептуальну систему знань.

Наведені теоретичні засади формування комунікативної компетентності матимуть подальше дослідження та практичне застосування під час підготовки фахівців з перекладу з метою підвищення їх професійної готовності до занурення в кросс-культурне середовище.

Література:

1. Жинкин Н.И. «Психологические особенности спонтанной речи» М., 1990
2. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. – Москва – Воронеж: Российская академия образования – Московский психолого-социальный институт, 2001.

3. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М.: Просвещение, 1991, с. 248.
4. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевой деятельности. М.: РАО/МПЦИ, 2001, с. 396.
5. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М.: ЧеРо, 2003.
6. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – Москва, «Смысл», 2003.
7. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? – М.: Готика, 1999. – 176 с. ISBN 5-7834-0035-1
8. Нелюбин Л.Л., Хухуни Г.Т. история науки о языке: Учебник; 3-е изд., испр. и доп. Москва: Флинта, 2008. – 376с.
9. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению.- М.: Просвещение, 1991.
10. Скалкин В.Л. Коммуникативные упражнения на английском языке. М., 1983. С. 40
11. Шапов А. Н./Отв. Редактор/ Методика преподавания иностранных языков. Общий курс. – Издание второе, переработанное и дополненное.- Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2005. – 302 с.
12. Шапов А.Н. /Отв. Ред./ Современные аспекты лингводидактики и методики преподавания иностранных языков: Учебное пособие.- Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2006. – 180 с.
13. Швейцер А. Д., Некоторые актуальные проблемы социолингвистики, «Иностранные языки в школе», 1969, № 3 Galperin I.R. Stylistics // Moscow – Vyssaja Skola, 1981
14. Sandra J. Savignon. Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, 2011